

KÜLTÜREL COĞRAFYA BAĞLAMINDA TEMSİL VE TEMSİL ÖTESİ TEORİLER¹

Representation and non-representational theories in the context of cultural geography

Miyase OKUR²

Marmara Üniversitesi

miyaseokurr@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6135-2224

Münür BİLGİLİ

Marmara Üniversitesi

Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi
Anabilim Dalı

munur.bilgili@marmara.edu.tr

ORCID: 0000-0002-6841-4926

(Teslim: 4 Mayıs 2021; Son Düzeltme: 24 Haziran 2021; Kabul: 28 Haziran 2021)
(Received: May 4, 2021; Last Revised: June 24, 2021; Accepted: June 28, 2021)

Abstract

Before the 2000s the approaches and theories based on representation were more prominent in cultural geography, theories beyond representation have become more visible since the early 2000s in geography. Tough a periodically dominant theory comes to the fore, both theories operate widely within the cultural geography subdiscipline. As is known, cultural life has a rich content that is loaded with very different meanings and cannot be addressed with a single approach. Therefore, it will naturally not be enough to reflect this cultural richness when it is handled with a limited perspective and approach. Representation and non-representational theories have been brought to geographic discipline with the idea to better reflect cultural diversity. Representation is defined as creating the ways we exist in the world and turning it into reality. It creates this reality through language and discourse to a great extent.

Throughout the study, the subject will be approached from representation theories, non-representation theory and different theories and paradigm approaches developed on space. In the first part, the place of representation and non-representational discussions in social sciences will be examined. The second part will focus more specifically on representation and its place in cultural geography. The third part will establish the relationship between post-representational theory (s) and cultural geography; It will be examined why theories beyond representation have come to the fore in the cultural geography in recent years. In the conclusion section, a general evaluation will be made.

Keywords: Representation, non-representational theory, language, space, practice

Öz

2000'li yıllardan önce kültürel coğrafyada temsile dayalı yaklaşımlar ve teoriler daha ön planda iken 2000'li yılların başından günümüze temsil ötesi teoriler daha görünür olmaya başlamıştır. Dönemsel olarak baskın bir teori ön plana çıkmasına karşın kültürel coğrafya içinde her iki yaklaşımda yaygın bir şekilde işlerliğe sahiptir. Bilindiği gibi kültürel yaşam çok farklı anlamlarla yüklü ve tek bir yaklaşımla ele alınamayacak zenginlikte bir içeriğe sahiptir. Bu nedenle sınırlı bir perspektif ve yaklaşımla ele alınması doğal olarak bu kültürel zenginliği yansıtmaya yetmeyecektir. Temsil ve temsil ötesi teoriler önemli oranda kültürel çeşitliliği daha iyi yansıtmaya düşüncesiyle coğrafi disipline taşınmıştır. Temsil, dünyada var olma biçimlerimizi oluşturup gerçeğe dönüştürme olarak tanımlanmaktadır. Bu gerçekliği önemli oranda dil ve söylemler yoluyla oluşturur.

Çalışma boyunca temsil teorileri, temsil ötesi teori ve mekan üzerine geliştirilmiş farklı teori, paradigma yaklaşımlardan konuya yaklaşılabilecektir. İlk bölümde daha çok temsil ve temsil ötesi tartışmalarının sosyal bilimlerdeki yeri irdelenecektir. İkinci bölümde daha özele inilerek temsil ve kültürel coğrafya içindeki yeri üzerine odaklanılacaktır. Üçüncü bölümü ise temsil ötesi teori(ler) kültürel coğrafya ilişkisi oluşturacak; temsil ötesi teorilerin kültürel coğrafya içinde neden son yıllarda ön plana çıktığı incelenecektir. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirmeye gidilecektir.

Anahtar Kelimeler: Temsil, temsil ötesi teori, dil, mekân, pratik

¹ Bu makale Miyase OKUR'un "Kültürel Dönüş ve Kültürel Coğrafya Öğretimi: Yapılandırılmış Gömülü Teori Yaklaşımı" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Sorumlu Yazar/ Corresponding author

1. GİRİŞ

Bu çalışmadaki ana amacımız kültürel coğrafya bağlamında temsil ve temsil ötesi teorilere açıklama ve yorumlama getirmektir. Bu teoriler, sadece kültürel coğrafya ya da coğrafyaya özgü teoriler değildir ve sosyal bilimlerin çok farklı alanlarında yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Coğrafya içinde ise en geniş kullanımı kültürel coğrafya içinde görülmektedir. Kültürün bizzat kendisi temsil ile yakından ilişkili olduğu için doğal olarak bu teoriler kültürel coğrafyada daha geniş bir kullanım alanı bulmuştur.

Kültürel coğrafyada kültür her türlü pratik, olay ve olgunun nasıl yorumlandığı ve ne anlama geldiği ile daha çok ilgilenmektedir. Kültür bu bağlamda *verili* olarak ele alınmaz. Yani kültürün her türlü işlevinden önce ne anlama geldiği üzerine de yoğunlaşır. Sabit bir kültür tanımından yola çıkarak kültürü dar bir çerçeveye oturtmamaya çalışır. Kültürün bizzat kendisini sorunsallaştırır. Bu sorunsallaştırma; *kültür ne anlama gelmektedir; orijinal kültür var mıdır; kültürel üretimi kimler nasıl ortaya çıkarmaktadır ve güç ilişkilerinin kültürel üretimdeki rolü nedir* şeklindeki sorularla ortaya çıkmaktadır. Bu tür sorular doğal olarak temsil ile ilişkilidir.

Çalışmada daha çok eleştirel bakış açısı benimsenmiştir. Eleştirel bakış açısı ile söylemek istediğimiz her şeyi eleştirmek veya her şeyin yanlış olduğunu belirtmek değildir. Aksine yaklaşımımız “bilimde araştırılan olgular farklı açılardan nasıl görünmektedir; farklı bakış açılarından gerçeklik farklı görülmekte midir; farklı bir yaklaşım farklı bir yorumlamaya nasıl yol açmaktadır” şeklindeki sorulara yanıtlar arama amaçlıdır. Zira eleştirel bakış açısına göre doğru ve gerçeklik verili değildir. Belirli bakış açılarına göre şekillenmekte ve sunulan kanıtlara dayanmaktadır. Eleştirel düşünce de doğal olarak bu bakış açılarını ve sunulan gerekçelerin ne oranda doğru olduğunu sorgulamaya dayalı bir yaklaşımdır. Bu nedenlerle çalışma daha çok eleştirel temelli bir yaklaşımla ele alınmıştır.

2. TEMSİL VE TEMSİL ÖTESİ

Bilimin başlangıcından günümüze en önemli amaçlarından biri gerçeğe, doğruya ve hakikate ulaşmaktır. Bilim içinde yürütülen tüm deneylerin, üretilen tüm teorilerin ve yapılan tüm yorumların belki de en can alıcı noktası yürütülen bu faaliyetlerin gerçekliği ne oranda yansıtıp yansıtmadığıdır. Diğer bir deyişle, bilim gerçekliğin aynası mıdır? Gerçeğin kendisi mi ya da onun çarpık bir yansıması mıdır? Gerçek ve temsil üst üste çakışmakta mıdır ya da

aralarında belirgin bir mesafe var mıdır? Gerçek ve temsil aynı şeye mi gönderme yapmaktadır? Bu tür ve benzeri sorular doğal olarak beraberinde bilimde temsil ve temsil ötesinin ne olduğu ve ne anlama geldiklerinin sorgulanmasına yol açmaktadır.

Temsilin, doğa ve sosyal bilimlere göre hatta farklı disiplinler içinde birçok tanımı bulunmaktadır. Bilim içindeki en temel temsil tanımı “bilimsel yasalar ve teorilerin gerçeği yansıtması” olarak verilmektedir. Bu tanım daha çok pozitivist ve realist gelenek içinde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu yaklaşıma göre, bilimde gerçek ile temsil arasında büyük bir fark yoktur ve bilim gerçekliği yansıtır. Bilim, gerçekliğe ulaşmada en güvenilir yoldur ve eğer gerçekliğe şu anda ulaşmasak dahi bu gerçekliğe ulaşmadaki en önemli aracımız bilimdir. Bu noktada *gerçeklik* ile neyin kastedildiğini açmamız gerekmektedir. Gerçeklik, bizim zihnimizin dışında olan ve biz fark etmesek dahi yaşanan olgular, yaşantılar ve olaylar olarak verilmektedir. Yani bilim ve bilim insanları ortaya çıkarmasaydı dahi yerçekimi, kütle çekimi, atmosfer basıncı, atom altı parçacıkları, küreselleşme, milliyetçilik, etnik çatışma ve daha birçok doğal ve sosyal olgu gerçektir. Bu olgular çok farklı olay ve eylemsellik ile görünür hale gelmektedir. Bilimin amacı da doğal olarak bunları ortaya çıkarmaktır. Pozitivist ve realist bakış açılarından gerçeklik ile temsil önemli oranda örtüşür. Eğer örtüşmüyorsa bu sorun bilimin ileri aşamalarında yeni bilimsel gelişmeler ile üstesinden gelinecektir. Gerçek ile temsil bu bakış açısından fazla bir problem teşkil etmemektedir. Hatta bilimde 17. yüzyıldan itibaren yaşanan baş döndürücü gelişmeler gerçeklik ile temsilin örtüştüğünün birer kanıtıdır ve bu kanıtlar doğruya işaret etmektedir. Bu yaklaşım bilim felsefesinde *bilimsel realizm* olarak adlandırılmaktadır.

Pozitivist ve realist bakış açılarından fazla sorun teşkil etmeyen gerçek-temsil ilişkisi farklı açılardan özellikle sosyal bilimler içinde üzerine hayli kafa yorulan ve birçok sorunu barındıran bir konudur. Bu sorunlardan birincisi; ister doğal ister sosyal bir olgu olsun bu olgunun ortaya çıkışını doğrudan yani aracısız bir şekilde algılamıyoruz. Saniye veya saliselerle ölçülebilecek bir zaman diliminde ilgili olguyu ve yaşantıyı zihnimiz işledikten sonra duyu organlarımızla kavırıyoruz. Dolayısıyla görmek, dokunmak, duymak, koklamak ve hissetmek bir araçsallık içermektedir. “Apaçık” olarak adlandırabileceğimiz herhangi bir şeyi deneyimlediğimiz anda dahi araya temsil girmektedir. Bu temsili, ilgili yaşantının zihnimizde işlenme süreci olarak tanımlayabiliriz. İkincisi, temsil dediğimiz

eylemi gerçekleştirirken zihnimiz *boş bir çerçeve* ya da *levhadan* oluşmamaktadır. Daha önce edindiğimiz düşünceler, duygular, bilgiler, kültürel özellikler, yaşantılar, bakış açıları ve daha birçok faktör temsili oluşturmada etkilidir. Eğer etkili olmadığı düşünülürse şu soru akla gelebilir: Aynı olayı farklı kişiler neden farklı şekilde yorumlayabilmektedir? Sonuçta aynı olay veya olgudan bahsediyoruz. Örneğin, Karl Marx ve Adam Smith İngiltere’de ortaya çıkan Sanayi Devrimi ve sonrasında hızlanan kapitalist dönüşümü nasıl bu derece birbirlerinden çok farklı açılardan görebilmiş ve yorumlayabilmişlerdir? İnsan zihninin olguları yorumlarken bilinçli ya da bilincine varmadan yararlandıkları bu özellikler “zihnin teori yüklü” olması olarak adlandırılmaktadır. Bu nedenle olgu ve olaylara tamamen objektif bir şekilde bakmaktan ziyade teori yüklü bir zihin ile yaklaşıyoruz. Teori yüklü bu zihin, temsilin bir parçasını oluşturmaktadır. Üçüncü sorun ise daha çok sosyal bilimlere özgüdür. Bilindiği gibi sosyal bilimlerin ana konusu insan ve insan topluluklarının her türlü faaliyetidir ve Anthony Giddens’in ifadesiyle sosyal bilimler *çifte yorumlama (double hermeneutics)* içermektedir. Zira insan, maddeden farklı olarak yaşamı ve faaliyetleri kendi penceresinden yorumlamaktadır. Sosyal bilimci insanın yorumlamalarını yorumlamaktadır. Bu nedenle işin içine iki yorumlama dâhil olmaktadır. Bu noktadaki sorun ise sosyal bilimcinin yaptığı yorumlamanın yorumlanmasında temsil ne kadar etkilidir? Bu temsil gerçekliği ve doğruyu ne oranda yansıtmaktadır?

Yukarıdaki paragraflarda değinilen konular daha çok gerçek, hakikat, temsil ve doğru kavramları arasında şekillenmektedir. Temsil ötesi ise, baskın bir şekilde sosyal bilimlerde yaygın olarak görülen bir yaklaşımdır ve bilimsel anlayışta farklı arayışların sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Temsil ötesi teorileri ve teorisyenlerine göre sosyal bilimler temsil ile fazlasıyla meşgul olmakta ve bazı temel unsurları gözden kaçırmaktadırlar. Bu teorisyenlere göre yaşanan tecrübelerden ziyade tecrübelerin temsiline gereğinden fazla odaklanılmaktadır ve yaşam gözden kaçmaktadır. Onlara göre, yaşam (1) ve onun temsili (2) vardır. Temsil, yaşamı atlamak anlamına gelmektedir. Bu sorun yaşanan tecrübelerle odaklanan temsil ötesi teoriler ile aşılabılır. Örneğin, temsil ötesi teorilere göre göçmen olmak, yürüyüş yapmak, korkmak, eğlenmek gibi birçok yaşantıyı duyu organlarımız ile nasıl hissettiğimiz; bedenlerimiz ile nasıl tecrübe ettiğimize odaklanılarak ele alınmalıdır. Temsil önemlidir fakat temsilden önce yaşantı gelmektedir. Temsilin ne derece gerçeği yansıttığı ve

yorumlandığından ziyade; temsile konu olan yaşantının gündelik yaşamımızda nasıl yaşandığı analiz ünitesi olmalıdır.

Temsil ötesi teorilerin üzerinde durdukları en önemli temalar; yaşantı, pratik, beden, bireyin eylemselliği ve özneleşme sürecidir (Simpson, 2020). Olguları yaşantımızda pratikler ile tecrübe eder; bedenlerimiz ile yaşarız. Temsil, bu yaşantı ve pratikleri donuklaştırmaktadır. Yaşama var olmayan statik bir bakış açısı getirmektedir. Yaşamın canlılığı ve sürekliliği temsiller ile sabitlenir ve değişmezlik algısı yaratır. Yaşam açık uçludur, temsil etmeyi ve edilmeyi aşan bir şeydir (Simpson, 2020), temsil ise “son” anlamına gelmektedir. Yaşamın canlılığı, eylemlerimiz ile hissettiklerimiz, bedenimiz ile tecrübe ettiklerimiz, pratikler ile ortaya çıkan olma halimiz temsil ile perdelenmiştir. Temsil, neyi nasıl yaşadığımızdan ziyade yaşananların ne anlama geldiği ile ilgilenmektedir. Temsil ötesi teorilere göre, “çoğu zaman” neyin ne anlama geldiğini düşünerek yaşamıyoruz; sadece yaşıyoruz ve bu şekilde yaşadığımız anlar yaşamımızda daha geniş bir yere sahiptir. Bir metafordan yola çıkarak yaşamı bir *nehir* ve bu nehrin çekilmiş bir *fotoğrafını* ele alırsak nehir yaşamın kendisi; fotoğraf ise onun bir kesitidir. Fotoğraf temsil edilen bir “an”, temsil ötesi ise bu “an”lardan daha fazlasıdır.

3. TEMSİL VE KÜLTÜREL COĞRAFYA

Medya, temsili oluşturmada en önemli faktörlerden biridir. Medya özellikle kimlik, duyu, düşünce ve algılarımızla farklı şekillerde oynar. Son yıllarda sosyal medyanın gelişmesiyle daha fazla görünür olan temsil şekilleri ortaya çıkmıştır. Bu temsil türleri farklı kimlikler üretmeye başlamıştır. Medyayla görünür olan temsiller özellikle sosyal medyanın gelişimiyle sürekli dolaşım halindedir. Bu kimliklere örnek olarak influencer, youtuber, vlogger, tik toker, twitter fenomeni, troll vb. verebiliriz. Medya burada kimlik üretiminin hem aracı hem sonucu hem de onu oluşturan bileşenlerden biridir. Farklı medya kanalları sürekli olarak bize diğer insanların neye benzediğini; bizim nasıl olmamız gerektiğini; hatta bizim için uygun davranışların neler olduğunu göstermeye çalışır. Bunu eğitici veya manipülatif amaçlarla yapabilirler. Zaman ve mekân içinde sürekli dolaşımda olan temsiller ve kimlikler bireylerin üzerine yapışmaya başlar. Bu nedenle dönüştürülmeleri ve değiştirilmeleri hayli güçtür.

Kültürel Coğrafya içinde temsili merkeze alan teori ve yaklaşımlar 1980’li yılların ortalarından

günümüze yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Daha öncesinde, 20. yüzyılın ilk yarısında ABD’li kültürel coğrafyacı Carl Sauer’in peyzaj merkezli, kırsal yaşama dönük ve kültürel objeleri inceleyen yaklaşımı dominant bir yaklaşımdı. Bu yaklaşımda kültürel dönüşüm, pratikler, kültür-ekonomi ilişkisi ve kimlik gibi konular görünür değildi. Hatta bazı coğrafyacılar Sauer temelli kültürel coğrafya yaklaşımını “antika” bulmuşlar ve onu “nesne fetişizmi” olarak tanımlamışlardır (Anderson, 2015). Bu yaklaşımda insan, kültürel bir varlık ve aktör görülmesinden ziyade peyzaj üzerindeki her türlü kültürel nesne (ev, ahır, anıt, takı, çit, süsleme vb.) analizlerin odak noktasını oluşturuyordu.

1980’li yıllarda tüm sosyal bilimlerde *kültürel dönüş* ile birlikte kültür, araştırmaların merkezine kaymaya başladı. Bu dönüşle birlikte kültür her yerde görünmeye başladı. Sauer yaklaşımında olduğu gibi sadece objelerle sınırlı kalmadı. Kimlik, ekonomi, siyaset, sosyal hayat hatta yaşam şekilleri kültür ile iç içe görülmeye başladı. İngiltere merkezli coğrafyacılar bu yaklaşımı *yeni kültürel coğrafya* olarak adlandırmaktadır. Yeni kültürel coğrafya içinde kültür; güç, temsil, nesne, anlam ve yaşam şekli olarak görüldü. Kültürün olmadığı ya da kültür içermeyen neredeyse hiçbir sosyal alan ve faaliyet yoktu. Yani kültür her yerde ve her şeyin içindeydi. Popüler kültür, yemek kültürü, “yüksek” kültür, politik kültür, sinema kültürü, kahve kültürü, sokak kültürü hatta tuvalet kültürü de vardı. Klasik kültürel coğrafyanın görmediği her alanda yeni kültürel coğrafya kültürü gördü. Bu anlayış içinde kültür farklı teorik yapılardan geniş bir şekilde yararlanmaya başladı. Hümanizm, postmodernizm, postyapısalcılık, feminist teori, eleştirel teori, kültürel teori, sosyal teori, postkolonyalizm, politik ekonomi ve daha birçok yaklaşım temsil ve kültürel coğrafya ile kaynaştırıldı. Böylece kültüre daha farklı açılardan yaklaşılırken kültürel coğrafya içindeki çalışılan konular da hızlı bir şekilde çeşitlenmeye başladı. Bu nedenlerle coğrafyanın alt disiplinleri içinde çalışılan konular bakımından en çeşitli olanın kültürel coğrafya olduğunu söylersek sanırız abartmış olmayız. Özellikle birey ve grupların yaşadıkları tecrübelerle odaklanan fenomenoloji, kültürel coğrafya içinde daha geniş yer bulmaya başladı.

Yeni kültürel coğrafya içinde temsilin çok önemli yer tutması nedeniyle *temsili kültürel coğrafya* (*representational cultural geography*) (Anderson, 2015) olarak da bilinmektedir. Temsil; sembol, imaj, yazı veya görüntülerle bir olayı, olguyu, nesneyi veya yaşantıyı aktarmak, anlaşılır kılmak ve tanımlanabilir bir forma sokmaktır. Temsil bir anlamda yorumlama

ve açıklama yoluyla gerçeğe ulaşma çabasıdır. Örneğin, “popüler müziğin temsili” dediğimizde bu müziğin ne anlama geldiği, nasıl üretilip şekillendiği gibi sorular üzerine yoğunlaşılır. Stuart Hall’a (1997) göre temsil, “kültürü üreten temel pratiklerden biridir”. Temsil aynı zamanda zihinsel bir pratiktir. Bu pratik yoluyla ulaştığımız bilgi; doğru veya yanlış ya da herhangi bir olguya hatalı bir yorumlama getirmiş olabilir. Kesin olan bir şey vardır. Her koşulda anlamak ve anlamlandırmak için temsile başvurmak zorundayız.

Temsiller, kültürel üretimi gerçekleştiren araçlar/araçlar kanalıyla bize sunulur. Temsil aynı zamanda dil aracılığıyla anlam oluşturmanın pratiğidir. Temsil süreçleriyle anlam ortaya çıkar. En beklenmedik şeylerde dahi bir anlam buluyor, üretiyor ve ilgili anlamı iletiyoruz. Örneğin, günbatımı fiziksel bir olgu iken onu farklı bağlamlarda romantizmle yüklü bir şekilde sıklıkla kullanılmaktayız. Anlam; dil, işaretler ve semboller aracılığıyla oluşturulur; ancak bu süreçler hiçbir zaman değer yargılarından bağımsız değildir. Temsil, gerçekliği tanımlar ve bu yüzden onusuz yapamayız (Ankersmit, 2003). Gerçeklik anlayışımızı oluşturup şekillendirir. Dünyayı ancak dil veya temsil yoluyla bilebilir ve erişebiliriz (Webb, 2009). Kress ve van Leeuwen’in söylediği gibi, “gerçek, bakanın gözündedir”; daha doğrusu neyin gerçek olduğu, gerçekliğin belirli bir sosyal grup tarafından nasıl tanımlandığına bağlıdır. Gerçeklik bakanın gözünde olabilir; ancak bu göz kültürle yoğrulup şekillenmiştir (Kress ve van Leeuwen, 1996). Dolayısıyla temsil ile gerçek kolaylıkla birbirinden ayrılabilen olgular değildir.

Kültürel coğrafya; peyzaj, yer ve mekânı oluşturan temsilleri incelemeye odaklanmaktadır. Bireyler, var olan yapılar aracılığıyla *güç* ve *bilgiye* (à la Foucault) maruz kalır ve söylem yoluyla şekillendirilir. Mutlak gerçeklikten ziyade belirli bir zaman ve yerde, normatif özelliklerle bezenmiş hakikat (gerçek) rejimlerinin oluşturulması vardır. Dolayısıyla temsil, belirli hakikat rejimlerinin oluşturulmasının sonucudur.

Temsillerin sonuçları güçlü ve derindir. Webb’in (2009) belirttiği gibi, *beden sadece bir organizma değildir; kültürel bir uygulayıcıdır*. Yani bedenler kültürün parçası ve uygulayıcısıdır. Bireysel ve grup kimliklerimiz, kültür ve temsilin etkisiyle üretilmiştir. Bu durum bedenlerimiz için de geçerlidir. Bir erkeğin veya bir kadının biyolojik olarak ne olduğunu biliyoruz ancak kadın ve erkeğin nasıl olması gerektiğini öğreniyor ve öğretiyoruz. Bunu önemli oranda temsil üzerinden yapıyoruz. Bu

bağlamda temsil ile kastettiğimiz şey her türlü ifade, söylem ve anlatılardır.

Pek çok teorisyene göre, temsildeki en önemli araç dildir. Konuştuğumuz dil, bu dili nasıl konuştuğumuz, kimliklerimizin bir parçasını oluşturur. Webb (2009) bu bağlamda şöyle bir soru sormaktadır; *biz dili kullanıyor muyuz yoksa dil mi bizi kullanıyor?* Bu nedenle dil ve temsil arasındaki ilişki hayli karmaşıktır. Dil bir yandan temsil sistemi diğer yandan ise temsil ettiği gerçekliğin bir parçasıdır. Yani dil ve gerçeklik birbirinden ayrılamaz. Dolayısıyla ne temsil dile ne de dil temsile indirgenebilir. Dil, dünyayı belirli şekillerde bizim için ulaşılabilir ve anlamlandırılabilir hale dönüştürür. Örneğin, mülteci terimi legal bir statü anlamına gelmesine karşın bu terim günümüzde birçok olumsuz özellikle anılmaktadır. Yani hem legal statünün oluşturulmasında hem de mültecilik kimliğinin yapılandırılmasında dil bir araç ve temsilin bir parçasıdır.

Temsiller, “güç” ile çok yakından ilgilidir ve çoğunlukla temsili güçlüler şekillendirmektedir. Erkek-kadın, beyaz-siyah, heteroseksüel-eşcinsel, baba-anne gibi dikotomiler temsiller ile yüklüdür ve gündelik yaşamın doğal parçaları olarak görülmektedir. Ancak bu doğal parçaların ne derece doğal oldukları ise tartışma konusudur. Temsilin, ayrıca ilişkisel bir boyutu vardır. Bu boyut, çeşitli sosyal ve kültürel deneyimlerimizle oluşturulur. Barthes (1957)’a göre bu ilişkisellik yazılı ve sözlü metinler içinde görülebilir. Ona göre, metinlerde birçok doğru veya yanlış anlatılar vardır ve bu anlatılar tamamen gerçek olmasa bile temsillerle birbirlerine bağlanmıştır. Örneğin, kötülüğe karşı iyilik için mücadele, kahramanlara duyulan ihtiyaç ve kadınların masumiyetini kaybetme gibi anlatılar dil ve medya ile görünür kılınmıştır (Barthes, 1957). Örneğin, Barthes’in (1957) mit kavramı ve Edward Said’in (1978) oryantalizm eleştirisi doğru olmayan anlatıların dil ile nasıl gerçekliğe dönüştürüldüğünü analiz etmektedirler. Her ikisinde de doğru olmayan, önyargılı bakış açısını yansıtan düşünce şekillerinin dil ve temsil üzerinden güçlüler tarafından gerçeğe dönüştürülme isteği eleştirilmektedir.

Dil ve temsil arasındaki ilişkiyi Wittgenstein’in (1922) “dilimin sınırları, dünyanın sınırları anlamına gelir” cümlesi ince bir şekilde göstermektedir. Dil, anlamın ve kültürün merkezidir ve her zaman kültürel değerlerin, anlamların ana kaynağı olarak görülmüştür. Dil, bir kültürde düşüncelerin, fikirlerin ve duyguların temsil edildiği araçlardan biridir. Bu nedenle dil aracılığıyla temsil, anlamın üretildiği süreçlerin merkezinde yer alır. Anlamlar, davranış ve

pratiklerimizi düzenler ve onları organize eder. Düşünme ve hissetme, dış dünyanın zihnimizdeki temsildir (Hall, 1997). Yani düşündüğümüz ve hissettiğimiz temsildir. Dilin bu karmaşık yapısı ve temsille olan ilişkisi yapısalcılığın temsilcisi olarak bilinen Saussure’den (1959) postyapısalcı düşüncenin öncülerinden Derrida’ya (1967) kadar birçok teorisyenin ana çalışma konusu olmuştur.

4. TEMSİL ÖTESİ TEORİLER ve KÜLTÜREL COĞRAFYA

Yaşantı, pratik, beden ve materyal olana ağırlık veren temsil ötesi teoriler kültürel coğrafya içinde 2000’li yıllarda daha görünür olmaya başlamıştır. Bunun en temel nedenlerinden biri kültürel coğrafya pratiğinde temsillere fazlaca yer verilmesi idi. Bu nedenle, birçok coğrafyacı temsile fazlaca odaklanılmasını eleştirmekte ve bu durumun coğrafyayı gündelik yaşamdan uzaklaştırdığını öne sürmektedir (Cresswell, 2013). Bu eleştiriler sonucunda coğrafi disiplin içinde daha çok Nigel Thrift’in öncülüğünde temsil ötesi teorilere daha geniş bir şekilde yer vermeye başlanmıştır.

Temsil ötesi teoriye göre (non-representational theory), sosyal yapılandırmacı ve postyapısalcı yaklaşımlar temsil üzerinde fazlaca durmaktadır. Yaşanan eylemselliği atlayarak temsile yönelmektedir. Diğer bir deyişle önce yaşantı sonrasında temsil gelmektedir. Temsil ötesi teoride bu önemli bir sorundur; çünkü ilk basamak atlanmaktadır. Yaşantı, pratik ve gündelik yaşam onlara göre gözden kaybolmuştur. Diğer bir nokta ise temsil, daha stabil ve değişmezlik algısına neden olurken; temsil ötesi ise süreç, değişim ve dinamizmdir.

Temsil ötesi materyal olan üzerine daha çok durmaktadır. Eşya, doğa, canlı ve cansız tüm varlıklar anlamlandırma sürecinde etkilidir (Thrift, 2008). Materyal olan ile sosyal olan birbirinden keskin bir şekilde ayrılamazdı. Materyal olma durumu bu bağlamda iki anlama gelmektedir. Birincisi tüm canlı ve cansız varlıklar bağlamında materyal olan; ikincisi ise birey ve grupların sahip oldukları ve olmadıkları zenginlikler olan materyal özelliktir. Bu materyal özellikler ise sosyal durumumuzu, gerçekliğimizi, yaşantımızı ve mekânsal bakış açımızı önemli oranda şekillendirmektedir. Temsil ötesinde materyal olan ile materyal olmayan arasındaki bağ daha güçlüdür ve katı bir düalizme karşı çıkılır.

Thrift (2008), temsil ötesi teoriiyi “olmanın” (vurgu eklendi) coğrafyası olarak tanımlar. Temsil ötesi teori, yaşamın karmaşıklığına ve açık uçlu

olmasına; bedenimizle hissettiklerimize ve pratiklerimize odaklanır. Yaşamın milyonlarca farklı olma durumu temsillerle sınırlandırılıp açıklanamaz. “Olma hali” süreklilik gösterdiği için temsil ötesi teoriye göre bu sürekliliği herhangi bir temsili araçla resmetmemiz mümkün değildir. Dünyada etkileyici bir güç olarak bedenin kavramsallaşmasını mümkün kılan bedenin etkileme ve etkilenme kapasitesidir (Cadman, 2009). Böylece, temsil ötesini anlayabilme yeteneği, sadece ilişki içinde olan bir hissedilen beden tarafından mümkün olur.

Coğrafyadaki temsil ötesi teoriler, ilk olarak 1980’lerin başında ‘pratiği ciddiye alma’ ihtiyacına yanıt olarak ortaya çıktı (Thrift, 2008). Bununla birlikte, 1990’ların ortalarına kadar Bristol Üniversitesi’nde yaklaşımın teorik temelleri atıldı (Anderson ve Harrison, 2010). Temsil ötesi teori teriminin doğuşu, coğrafyacı Nigel Thrift tarafından yazılan kitap ve makalelerle 1990’ların ortasında başladı.

Adında teori sözcüğü olmasına karşın temsil ötesi teori, teori merkezli bir yaklaşım değildir; aksine pratik merkezlidir. Temsil ötesi teori, coğrafi bilgi üretiminde çeşitliliği amaçlamaktadır. Alternatif bir epistemolojik ve ontolojik çerçeve oluşturmaktan ziyade bu çerçeveyi pratikle genişletmeye çalışır. (Cadman, 2009). Temsil ötesi teorisinin bir ilkesi varsa o da coğrafi düşüncüyü yaşamı yapılandırdığı gibi yapılandırmaktır. Dünyadan istikrarlı temsiller çıkarmak yerine dünyada var olan sonsuz yapılandırmaları süreç temelli olarak ortaya çıkarmaktır. Bu nedenle temsil ötesi coğrafyalar gündelik yaşamla ilgili olduğu için hem etik hem de politik bir yönü vardır (Cadman, 2009). Temsil ötesi teori, temsil kavramını aşmaya çalışır. Temsil ötesi teori temsili ya da bir yapının mekâna düşen izini reddetmez, tam tersine varlığını kabul etmekle beraber onu aşmak gerektiğini düşünmektedir (Uysal ve Güngör, 2016).

Coğrafyada temsil ötesi teori, Nigel Thrift tarafından beşeri coğrafyanın temsil “takıntısına” eleştirel bir yanıt olarak ileri sürüldü. Temsiller, zaten orada olan bir dünyaya yöneliktir, oysa temsil ötesi teori ‘olmanın coğrafyası’ olarak tanımlanır (Thrift, 2008). Temsili ötesi teori, yaşamın ‘ karmaşıklığını’ aşılması gereken bir sorun olarak değil; bir gerçek olarak kabul eder. Bu gerçekliği farklı teorik ve metodolojik yaklaşımlarla açıklamaya çalışır (Harrison, 2007). Yaşamın, dil ve temsili aşan yönüne dikkat çeker (Dewsbury, 2010). Yani gündelik yaşam içinde dilden ve temsilden daha fazlası vardır. Bu temsil edilemeyenler temsil ötesi teorisinin ana uğraş konularıdır.

Thrift, kültürel coğrafyada, baskın olan temsili düşünme tarzına karşı çıktı. Kültürel dönüş, iki anlamda temsili problemleri olarak gördü. Birincisi, temsil tüketim gibi günlük uygulamalara odaklanmış olmasına rağmen, pratiği önemli oranda görmezden geldi. İkincisi, yorumlayıcı coğrafi düşünce ve sorgulama modellerini koruyarak gündelik yaşamla bağlarını önemli oranda kopardı. Diğer yandan temsil ötesi coğrafyalar, günlük yaşamın pratikleriyle ilgilidir. Temsil ötesi coğrafyacılar, günlük yaşam olarak anılan sıradan, rutinleşmiş, “can sıkıcı” şeylere odaklanmışlardır. Örneğin, müzik dinlemek, dans etmek, yürüyüş ve alışveriş gibi (Cadman, 2009). Kültürel dönüşle pratik ön plana çıktı. Anderson ve Harrison’un (2010) söylediği gibi, “eylem bilişsel ve iradeli olarak değil, çevresel uygunluklar, eğilimler ve alışkanlıklar yoluyla daha çok düşünülmelidir”.

Temsil ötesi yaklaşımda beden oldukça önemli bir role sahiptir (Boyd, 2017). Adrienne Rich’in tanımladığı gibi “beden, en yakın coğrafya”dır (1986:212). İnsanlar, bedendir ve bedenler coğrafyanın merkezinde yer alır. Temsil ötesi teori, bir duygunun ontolojisidir ve his sadece “bedensel bir olay” olarak ortaya çıkar (Dewsbury’den (2009) aktaran Boyd, (2017)). Zira beden yaşamın kaynağı olduğu gibi temsillerin de doğduğu mekandır. Bu nedenle beden temsilden fazlasını içerir. Eğer bedeni temsille eşlersek bedenin canlılığı, karmaşıklığı ve esnekliği önemli oranda silinmiş olur.

5. SONUÇ

Kültürel coğrafyada temsil ve temsil ötesi teoriler coğrafyacılar tarafından yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Bu noktada bakış açımız daha çok hangisinin daha doğru olduğu şeklinde bir yaklaşımdan ziyade hangi yaklaşım hangi bağlamda daha yararlı olabilir şeklinde olmalıdır. Zira kültürel yaşamın zenginliği, karmaşıklığı ve dönüşümü tek bir yaklaşımla açıklanamayacak büyüklükte bir boyuta sahiptir. Bu nedenle her iki yaklaşıma da kültürel coğrafya içinde yer vardır; ancak kimlik, eşitsizlik, kültürel ötekileştirme ve kültürün ne olup ne olmadığı şeklindeki sorgulamalarda temsil daha fazla ön plana çıkmaktadır. Donald Mitchell (2000) *Cultural Geography* adlı kitabında kültürel politikanın politik ve söylem düzeyinde işlediğini söylemektedir. Jackson’a (1989) göre ise kültürel politika, tekçil kültür görüşüne dair geleneksel görüşün reddedilmesi ve çok sayıda kültürün tanınmasını önermektedir. Kültürler çoğul olarak ele alındığında yüksek kültür - popüler kültür, beyaz-siyah, erkeksi-kadınısı, heteroseksüel-eşcinsel, kentsel-kırsal dikotomilerinin önemli oranda silineceği açıktır. Zira, çoğulculuk en

azından bizi katı dikotomik yapıların dışına çıkmamıza yardımcı olacaktır.

Sosyal olarak oluşturulan kimlik kategorilerine cinsiyet, sınıf, yaş, engellilik, din, etnik köken ve cinselliği örnek olarak verilebiliriz. Bazı bireyler için sadece bir sosyal kategori yaşamlarını sürdürme biçimleriyle büyük önem taşıyor olabilir. Genellikle (ancak her zaman değil), bu insanlar ana görüşteki toplumlar tarafından marjinalleştirilir veya ötekileştirilir (Horton ve Kraftl, 2014). Kimlik önemli oranda temsiller yoluyla iletilir. Bu temsil edilme şekilleri de birey ve grupların gündelik yaşamlarını derinden etkiler. Dolayısıyla sosyal bilimlerde ve özelde coğrafyada temsili ortadan kaldıramaz ve görmezden gelemeyiz. Örneğin, kimlik ve temsil arasındaki problemler şu kaynaklarda ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Butler (1990); David Bell ve Gill Valentine (1995) *Mapping Desire*; Kath Browne, Jason Lim ve Gavin Brown (2007) *Geographies of Sexualities*; Lynda Johnston ve Robyn Longhurst (2010) *Space, Place and Sex*; Kath Browne ve Eduarda Ferreira (2015) *Lesbian Geographies*; Lynda Johnston (2019) *Transforming gender, sex and place*.

Bazı kültürel coğrafyacılar arasında temsil ötesine ilginin artması disipliner hoşnutsuzluğa yol açmıştır. Temsillerin analizine yönelik bilimsel ilgi azalmakla birlikte, beşeri coğrafyada temsil için daha geniş bir ilginin ortadan kalkması olası değildir. Belli bir grubun seslerinin ve bilgilerinin marjinalleştirilmesi, temsilin önemli bir tartışma ve araştırma odağı olmaya devam edeceğini göstermektedir. Çünkü temsil var olma ve kimliklerimizi şekillendirmede ön önemli etkenlerden biridir. Örneğin, Rose (1993), 1990'lara kadar akademik coğrafyacıların büyük çoğunluğunun erkek, beyaz, muhtemelen heteroseksüel, orta sınıf ve eğitilmiş geçmişe sahip olduğunu savunmaktadır. Bu aynı zamanda beşeri coğrafyada yapılan araştırma türlerinin diğer sosyal grupları özellikle de kadınlar,

azınlık etnik grupları, çeşitli engelli insanlar, çocuklar, eşcinseller tarafından hissedilen çeşitli yer deneyimlerini dikkate almak için çok az girişimde bulunulduğu anlamına gelmektedir. Kültürel coğrafyacılar 'başkalarının' dışlanmasına veya marjinalleşmesine neden olan süreçlere büyük ilgi göstermektedirler. Bu ilgi önemli oranda temsili yaklaşım ve teorilerle desteklendiği de açıktır.

Temsil ötesi teoriler çalışma boyunca görüldüğü gibi daha çok yaşama, hissetmeye, pratiğe önem vermektedir. Diğer yandan ise yaşantımızı şekillendiren ve ona yön veren temsil ve güç ilişkileri büyük oranda silinmiştir ve bu nedenle eleştirilmektedir. Kültürel yaşama erişme imkanları temsil ötesi yaklaşımlarda çoğunlukla gözden kaybolmuştur. Temsil ötesi teoriler yaşantıya odaklanırken yaşantının temsiller ile nasıl şekillenip beslendiğini gözden kaçırmaktadır.

Türkiye'de beşeri coğrafya ve özelde kültürel coğrafya içerisinde temsil teorileri daha geniş yer bulmuştur. Buna karşın son yıllarda temsil ötesi yaklaşımı içeren çalışmalar da görünür olmaya başlamıştır. Örneğin, Uysal, ve Güngör'ün (2016) "Postyapısalcı ve İlişkisel Coğrafyalarda Bir Taz Olarak Temsil Ötesi Teori(ler)"; Eşiyok'un (2018) "Bedene İlişkin Yaklaşımlar Üzerine Bir Değerlendirme"; Eriş'in (2018) "İmgesel Olarak Popüler Kültür ve Beden İlişkisi"; Erkenez ve Ciravoğlu'nun (2020) "Güncel Beden Kuramlarının Mekanı Dönüştürme Olasılıkları" adlı çalışmaların temsil ötesi teoriden beslenen çalışmalar olduğu görülmektedir. Türkçe literatürde temsil ve temsil ötesi teorilere son yıllarda daha çok alan açılmaktadır. Son olarak, farklı yaklaşım ve teorileri zenginlik olarak görüyor ve gerçekliği farklı pencerelerden göstermesi açısından önemli buluyoruz. Coğrafyada hem temsil hem de temsil ötesi teorilere ihtiyaç vardır ve bu teoriler birbirini tamamlayan düşünce şekilleri olarak görülmelidir.

REFERANSLAR

- Anderson, B. & Harrison, P. 2010. The promise of non-representational theories. In B. Anderson & P. Harrison (Eds.), *Taking-place: Nonrepresentational theories and human geography*. Farnham, UK: Ashgate.
- Anderson, J. 2015. *Understanding Cultural geography: Places and Traces*. New York: Routledge.
- Ankersmit, F. 2003. Pygmalion: Rousseau and Diderot on the theatre and on representation. *Rethinking History*, 7 (3): 315-39.
- Barthes, R. 1957. *Mythologies*. New York: Noonday Press.
- Bell, D. & Valentine, G. (eds.). 1995. *Mapping desire: Geographies of sexualities*. London: Routledge.

- Boyd, C. P. 2017. *Non-representational geographies of therapeutic art making: Thinking through practice*. London, UK: Palgrave.
- Browne, K., Lim, J. & Brown, G. 2007. *Geographies of sexualities: Theories, practices and politics*. Aldershot: Ashgate.
- Browne, K. & Ferreira, E. (eds.). 2015. *Lesbian Geographies: Gender, Place and Power*. England: Ashgate.
- Butler, J. 1990. *Gender trouble: Feminism and subversion of identity*. New York: Routledge.
- Cadman, L. 2009. Nonrepresentational theory/Nonrepresentational geographies. In R. Kitchen & N. Thrit (Eds.), *International encyclopedia of human geography* (pp.456-463). Oxford, England: Elsevier.
- Cresswell, T. 2013. *Geographic thought: A critical introduction*. Chichester, UK: Wiley.
- Derrida, J. 1967. *L'écriture et la Différence*. Aux Presses Universitaires de France.
- Dewsbury, J. D. 2009. Performative, non-representational, and affect-based research: Seven injunctions. In D. DeLyser, S. Herbert, S. Aitken, M. Crang & L. McDowell (Eds.), *The SAGE handbook of qualitative geography*. London: Sage.
- Dewsbury, J. D. 2010. Language and the event: The unthought of appearing worlds. In B. Anderson & P. Harrison (Eds.), *Taking-place: Non-representational theories and geography*. Farnham: Ashgate.
- Eriş, E. 2018. İmgesel olarak popüler kültür ve beden ilişkisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, 828-834.
- Erkenez, S. & Ciravoğlu, A. 2020. Güncel Beden Kuramlarının Mekânı Dönüştürme Olasılıkları. *Megaron* 15, 399-41.
- Eşiyok, E. 2018. Bedene İlişkin Yaklaşımlar Üzerine Bir Değerlendirme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 46, 112-122.
- Hall, S. 1997. *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Milton Keynes: Open University.
- Harrison, P. 2007. "How shall I say it ...?" Relating the nonrelational. *Environment and Planning A*, 39, 590-608.
- Horton, J. & Karfil, P. 2014. *Cultural Geographies: An Introduction*. New York: Routledge.
- Jackson, P. 1989. *Maps of Meaning*. London: Routledge.
- Johnston, L. & Longhurst, R. 2010. *Space, place and sex: Geographies of sexualities*. Lanham MD: Rowman and Littlefield.
- Johnston, L. 2019. *Transforming gender, sex and place*. London and New York: Taylor & Francis Group.
- Kress, G. & Leeuwen, T. 1996. *Reading images: the grammar of visual design*. London and New York: Routledge.
- Mitchell, D. 2000. *Cultural Geography: A Critical Introduction*. Oxford: Blackwell.
- Rich, A. 1986. Notes Towards a Politics of Location. In A. Rich (Eds.), *Blood, Bread and Poetry: Selected Prose 1979-1985* (pp.210-31). New York: W. W. Norton.
- Rose, G. 1993. *Feminism and Geography: The limits of geographical knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota.
- Said, E. 2003. *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*. London: Penguin.
- Saussure, F. 1959. *Course in general linguistics*. New York: Philosophy Library.
- Simpson, P. 2020. *Non-representational Theory: Key ideas in geography*. New York: Routledge.
- Thrift, N. 2008. *Non-representational theory: Space, politics, affect*. Abingdon, UK: Routledge.
- Uysal, A. & Güngör, Ş. 2016. Postyapısalcı ve İlişkisel Coğrafyalarda Bir Tarz Olarak Temsil Ötesi Teori(ler). *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, 33, 73-81.
- Webb, J. 2009. *Understanding Representation*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington, DC: Sage.
- Wittgenstein, L. 1922. *Tractatus Logico-Philosophicus* (Çev: C.K. Ogden). London: Routledge.